

# UZBEKISTAN

## LANGUAGE & CULTURE

TIL VA MADANIYAT

ISSN 2181-922X

2023 Vol. 4

[www.navoiy-uni.uz](http://www.navoiy-uni.uz)  
[www.uzlc.navoiy-uni.uz](http://www.uzlc.navoiy-uni.uz)

O'ZBEKISTON

ISSN 2181-922X

# **O‘ZBEKISTON:**

**TIL VA MADANIYAT**

# **UZBEKISTAN:**

**LANGUAGE AND CULTURE**

**2023 Vol. 4**

**[www.navoiy-uni.uz](http://www.navoiy-uni.uz)  
[www.uzlc.navoiy-uni.uz](http://www.uzlc.navoiy-uni.uz)**

**Bosh muharrir:** Shuhrat Sirojiddinov

**Bosh muharrir o'rinbosari:** Nodir Jo'raqo'ziyev

**Mas'ul kotib:** Ozoda Tojiboyeva

### **Tahrir kengashi**

Hamidulla Dadaboyev, Mustafo Bafoev, Samixon Ashirboyev, Shodmon Vohidov (Tojikiston), Qozoqboy Yo'ldoshev, Farhod Maqsudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islomov, Bahodir Karimov, Almaz Ulvi (Ozarbayjon), Shamsiddin Kamoliddin, Roza Niyozmetova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Nozliya Normurodova, Odinaxon Jamoldinova, Ziyoda Teshaboyeva.

### **Tahrir hay'ati**

|                                |                                    |
|--------------------------------|------------------------------------|
| Nazef Shahrani (AQSH)          | Abdulaziz Mansur (O'zbekiston)     |
| Elizabetta Ragagnin (Italiya)  | Timur Xo'jao'g'li (AQSH)           |
| Ahmadali Asqarov (O'zbekiston) | Tanju Seyhan (Turkiya)             |
| Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)    | Xisao Komatsu (Yaponiya)           |
| Akmal Nur (O'zbekiston)        | Alizoda Saidumar (Tojikiston)      |
| Akrom Habibullayev (AQSH)      | Nikolas Kantovas (Buyuk Britaniya) |
| Bahtiyar Aslan (Turkiya)       | Akmal Saidov (O'zbekiston)         |
| Emek Üşenmez (Turkiya)         | Mark Toutant (Fransiya)            |

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

**Editor-in-Chief:** Shuhrat Sirojiddinov

**Deputy Editor in Chief:** Nodir Jurakuziev

**Executive secretary:** Ozoda Tajibaeva

### **Editorial board**

Hamidulla Dadaboev, Mustafo Bafoev, Samikhan Ashirboev, Shodmon Vohidov (Tajikistan), Qozoqboy Yuldashev, Farhad Maksudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islomov, Bahodir Karimov, Almaz Ülvi (Azerbaijan), Shamsiddin Kamoliddin, Roza Niyozmetova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jurakulov, Sulton Normamatov, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Nozliya Normurodova, Odinakhan Jamoldinova, Ziyoda Teshabaeva

### **.Editorial Committee**

|                               |                                   |
|-------------------------------|-----------------------------------|
| Nazif Shahrani (USA)          | Abdulaziz Mansur (Uzbekistan)     |
| Elisabetta Ragagnin (Italy)   | Timur Kozhaoglu (USA)             |
| Ahmadali Asqarov (Uzbekistan) | Tanju Seyhan (Turkey)             |
| Isa Habibbeyli (Azerbaijan)   | Hisao Komatsu (Japan)             |
| Akmal Nur (Uzbekistan)        | Alizoda Saidumar (Tajikistan)     |
| Akrom Habibullaev (USA)       | Nicholas Kontovas (Great Britain) |
| Bahtiyar Aslan (Turkey)       | Akmal Saidov (Uzbekistan)         |
| Emek Üşenmez (Turkey)         | Marc Toutant (France)             |

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

**Email:** uzlangcult@gmail.com

**Website:** www.uzlc.navoiy-uni.uz

## **MUNDARIJA**

### **Lingvistika**

#### **Muhittin Gümüş**

Türkiye Türkçesi ve Özbekçe söz Varlığında Göz Kelimesiyle  
Oluşan Deyimler ve Birleşik Kelimeler.....6

#### **Jo'ra Xudoyberdiyev**

Birinchi turkologiya qurultoyi va plenumida turkiy tillardagi  
singarmonizm muhokamasi.....26

#### **Dilafruz Xudoyqulova**

Ingliz va o'zbek tillaridagi farmatsevtika terminlarini kognitiv-  
semantik aspektida tadqiq etish.....70

#### **Sanjar Mavlyanov**

O'zbek tili diplomatik terminlarining semantik tasnifi.....83

### **Adabiyotshunoslik**

#### **Узоқ Жўрақулов, Мақпал Оразбек**

Әдебиеттері «көлеңке» архетипі (Абай мен Оскар Уайльд  
шығармаларындағы «жан» мен «көлеңке» табиғаты).....102

#### **Hasan Bekiroğlu**

Nazar Eşankul'un "İstila" Hikâyesi'ndeki Halk Kültürü  
Unsurları İncelenmesi.....113

#### **Orzigul Hamroyeva**

Fitratning aruz va milliy she'r tizimi xususidagi mulohazalari.....130

### **Fan. Ta'lim. Metodika**

#### **Gulnara Iskandarova**

Oliy ta'limda sifat va malakaga asoslangan baholash.....142

## CONTENT

### Linguistics

#### **Muhittin Gumush**

Idioms and Compound Words Formed with the Word Eye in  
Turkey Turkish and Uzbek Vocabulary.....6

#### **Jura Khudoyberdiev**

Discussion of Synharmonism in Turkic Languages at the First  
Turkology Congress.....25

#### **Dilafroz Khudoykulova**

The topicality of the research of pharmaceutical terms in English  
and Uzbek in cognitive-semantic aspects.....70

#### **Sanjar Mavlyanov**

Semantic Classification of Uzbek Diplomatic Terms.....83

### Literature

#### **Uzok Jorakulov, Makpal Orazbek**

Archetype of "shadow" in literature (The nature of "soul" and  
"shadow" in the works of Abai and Oscar Wilde).....102

#### **Hasan Bekiroglu**

Investigation Of Folk Culture Features In Nazar Eşankul's  
"Investment" Story.....113

#### **Orzigul Hamroeva**

Fitrat's comments on Aruz and national poetry system.....130

### Science. Education. Methodology

#### **Gulnara Iskandarova**

Quality and Skill-based Assessment in Higher Education .....142

## Nazar Eşankul'un "İstila" Hikâyesi'ndeki Halk Kültürü Unsurları İncelenmesi

Hasan Bekiroğlu<sup>1</sup>

### Özet:

Çağdaş Özbek edebiyatın en önemli yazarlarından Nazar Eşankul (d. 15 Haziran 1962/ ö.-) yaşı itibariyle; Rusya'nın bütün Türkistan ve Özbekistan'ı istila ettiği ve büyük bir baskı, asimilasyon, sansür, millî değerleri yok etme, tarihî değerleri yok etme, toplum kaynaklarını sömürme, toplumu ahlaki ve dinî açıdan bozma gibi politikalar uyguladığı dönemlerin son kısmına tanıklık etmiştir.

Biz de incelemesini yaptığımız "İstila" isimli hikâyede, öncelikli olarak Nazar Eşankul'un eserinde halk kültürü unsurlarını bolca kullandığını ortaya koymaya çalışacağız. Tespit ettiğimiz halk kültürü unsurlarını deyim, masal, efsane gibi ait olduğu başlıkların altında sayfa numarasına göre toplayacağız. Bunu yaparken aynı zamanda tespit ettiğimiz halk kültürü unsurlarından yararlanan yazarın; Sovyetler Birliği'nin bol slogan atarak Türkleri aldattığını, Türkistan'ı tamamen istila ettikten sonra kurt soylu Türk toplumunu kuzuya dönüştürmeye çalıştığını, Türkistan'ın bütün zenginliklerini talan ederek ülkeyi viraneye dönüştürdüğünü; Türkistan'ın istiklalini kaybetmesinden sonra Türk milletinin kuzuya, Rusların ise eserde en çok kullanılan masal unsuru olan "mahluk ve canavara" dönüştüğünü okuyucuya anlattığını ortaya koyacağız. Yazarın kendi çocukluğunda yaşadığı olaylardan da yararlanarak anlattığı acı olayları anlatmaktaki amacının; hem tarihî olaylara ışık tutmak olduğunu, hem de istiklalini kaybetmiş bir toplumun çaresizliğini; acı tecrübelerle ve derin anlamlar taşıyan sembolik ifadelerle anlattığını tespit edeceğiz.

**Anahtar Kelime:** *Halk Kültürü Unsurları, Türkistan'ın işgali, Deyim, Masal, Nazar Eşankul, İstila.*

### Giriş

Nazar Eşankul 1962 yılında Özbekistan'ın Kaşkederya iline bağlı Kamaşı ilçesinin Tersota köyünde dünyaya gelmiştir. 1986'da Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik Bölümünden mezun olmuş. 1991 yılında

<sup>1</sup>Hasan Bekiroğlu – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

**E-pochta:** hasan.bekiroglu@hbv.edu.tr

**ORCID ID:** 0009-0007-7872-8554

**Alıntı için:** Hasan Bekiroğlu. 2023. "Nazar Eşankul'un "İstila" Hikâyesi'ndeki Halk Kültürü Unsurları İncelenmesi". *Özbekistan: Dil ve Kültür* 4: 113–129.

yüksek lisans yapmış, çocukluğu Rus emperyalizminin etkili olduğu süreçte geçmiş ve Rusların Türklere zorla pamuk toplattığı dönemde kendisi de pamuk toplayarak dönemin sıkıntılarına tanık olmuştur [Öztürk 2022, 3-4].

Yazmış olduğu hikâyeler incelendiğinde “*yazarın amacının edebiyat zevki tattırmak değil, tarihi ve yaşanan zorlukları anlatmak; tarihe ışık tutmak*”[aynıyer] olduğu anlaşılmaktadır.

Eşankul, 1991’de bağımsızlığa kavuşan Özbekistan’da gelişmekte olan millî içerikli edebiyatın önemli isimlerinden biri olmuştur [Kurt, 2020].

“İstila hikâyesi Nazar Eşankul’un sembolik<sup>1</sup> ve postmodern<sup>2</sup> tarzda kaleme aldığı bir hikâyedir [Öztürk vd 2019, 100]. Eser, ilk defa okuduğunda anlaşılmayacak kadar sembollerle örülü bir eserdir. Eseri anlayabilmek için Özbek Edebiyatını, yazarın yaşadığı dönemi, Türkistan ve Özbek tarihini iyi bilmemiz gerekmektedir. Eseri elimize alıp ilk defa okuduğumuzda, Amerikan filmlerinde gördüğümüz; bir hastalık nedeniyle insan kanı ile beslenen yaratıkları anlatan, fantastik bir hikâye zannedebiliriz. Özbekistan’ın Ruslar tarafından istila edilmesini, tarihini ve yaşanan sıkıntıları canlı ve acıklı bir şekilde içimizde hissettiğimiz “İstila” isimli hikâye; diyalogların çok az olduğu, daha çok kahramanın Rus emperyalizminden korunmak için kaçtığı, Rus emperyalizminin sloganlarla, korku ile, ahlaksızlık ile baskı altına alınmasının hikâyesidir.

Çöplerden beslenen, günlerce aç kalan, korkusundan daha çok geceleri sokağa çıkan balçık ve yosun tutmuş havuzlardan su içen, sürekli takip edildiğini düşünerek kaçan isimsiz kahraman; Rus işgalini ve Sosyalizm’in Özbek halkını “mahlûka” dönüştürdüğünü acıklı bir şekilde anlatmaktadır. Hikâyenin bütününü incelediğimizde çok derin anlamlarla örülü olması nedeniyle; kahramanın isimsiz olmasını, bu hikâyenin bütün Özbeklerin ortak hikâyesi olması şeklinde yorumlayabiliriz.

Eserde Rusların Türkistan’ı istila ederken onları aldattığını ve kandırılmış olmanın acısını, “*Sokaklarda davet edici sloganlar ve renkli levhalar asılıydı. Düşmanlar bu şehri sloganlar saltanatına dönüştürecek gibiydi. Reklam tabelalarındaki her sözden nefret ve gazap fışkırıyordu. Onun bu ilanları okudukça başı dönüyor, kendini oldukça aciz ve mahkûm hissediyor, tabelalardan yansıyan bu sözler onun bağrını parça parça ediyordu,*

<sup>1</sup>Anlatılmak istenen duygu ve eylem tutumunu gösteren bir unsurdur. Sembol, bilinen bir şekil ile onun sembolleştiği nesne arasında benzetmeye dayalı ilişki kurarak onu hissedilir kulan unsur [Kardaş 1980, 417; Koca 2012, 7].

<sup>2</sup>“Gerçek ile masalın, yeni ile eskinin, bilim ile büyüün harmanlandığı bir belirsizlik hali olarak nitelendirilebilmektedir ” [Koçakoğlu 2010, 15; Kerimov 2011, 60]. Modernizm akımı sonra ortaya çıkan ve karşıtı değil devamıdır. Edebiyatta Modernizm klasik edebiyata, kültüre, tarihe, halka vs. uzak dururken postmodernizm bu alanlardan yararlanmaktadır.



sloganlardaki yapışık ve kaypak sözlere esir düştüğünü anlıyordu" (s.132) sözleriyle, Sosyalizmin sloganlarla dolu propagandalarına halkın kandığını aktarmaktadır. Aynı sayfada birkaç satır yukarıda ise, "geceleri ise şehir sınırındaki terk edilmiş sarayda yatıyor..."(aynıyer) sözleriyle; halkın kendi saraylarını terk ettiğini, öyle bir yaşantıyı; mahlûk olarak gördüğü Sosyalizm ve Rusların kendilerine layık gördüğü sefalet ve açlığa tercih ettiklerini aktarmaktadır. Kahramanın sarayda yaşıyor olması, tarihine olan özlem ile ilgili olsa gerektir.

Rusların Türkistan halkının geçmişini yok ettiğini "onların, şehrin geçmişine dair her ne varsa hepsini yakıyor, viran ediyor, bozuyor, yerine kendi istedikleri şehri yeniden kuruyor" (s.133), sözleriyle ifade etmektedir.

Hikâyede çok az konuşma vardır, onlardan birisi kahramanın saklandığı bankın üzerine oturup sohbet eden kişiler arasında yaşanır ve konuşmalar Komünist Rusya'nın; Türkistan'da herkesi takip ettiği ve kanunların örtülü olması gerektiği konusu üzerinedir. Bankta oturan kişilerden birisi, "her şeyi açık olan kanun, hükûmetin başını yer" sözü ile açıklamaktadır (136). Eserin neredeyse tamamı kahramanın takip korkusu ile geçmesini hikâyeye etmiştir.

Eser yine derin anlamlar ve sembollerle dolu bir anlatımla bitmektedir. 141. sayfada geçen "takipler ve sıkıştırmalar onun azabını da yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştı, onun el ve ayaklarında belli belirsiz pençesi ile **toynakları çıkıyor**, sesi diline hükmedemiyordu. Yazık ki onun ulumaya meyilli boğazından **tuhaf meleme gibi bir sesin fırlayıp çıktığını** anladığı anda, delirir gibi oluyordu. O, üç gece boyunca şüphesini yok etmek için durmadan uludu. Dikkat etti, şüpheye mahal yoktu. Onun boğazındaki kudretli ve coşkulu bir uluma değil; aciz ve zayıf, **meleme gibi bir sest**i. Onun sesinde de takip esareti seziliyordu. **Bundan sonra ulumayı bıraktı** (s.141) ifadelerinde, ilk önce "**toynakları çıkıyor**" sözleri; kurt asıllı kahramanın "toynaklı bir hayvana" dönüştüğünü, sonrasında "**tuhaf meleme gibi bir sesin fırlayıp çıktığını**"ı ifade ederek; bu toynaklı hayvanın koyun ya da kuzuya dönüştüğünü, biraz sonra "**meleme gibi bir sest**i" diyerek kahramanın kesin olarak "koyun ya da kuzulaştığını"ı ifade etmektedir ve sonunda kahramanın kendisi de yeni durumunu kabullenerek, "**Bundan sonra ulumayı bıraktı** " sözleri ile kesinleştirmektedir. Eserin 149. sayfasında ise kahramanı takip eden kişiler onu sıkıştırıyor ve yakalıyorlardır. Onların ağzından;

*İri yarı olan ona cevaben içeriden koltuğuna sıkıştırdığı her neyse bir şeyi alarak çıktı.*

*O(diğeri) kadınsı sesiyle:*

*-Nedir bu?*

İri yarı adam:

-Kuzucuk.

Sözleri ile kahramanın artık tehlikesiz bir “kuzu”ya dönüştüğünü belirtmektedir. Türk efsaneleri, masalları, deyimleri ve Türk tarihi ile örülü eserde; kahramanımız hikâyenin sonunda kuzu gibi tehlikesiz birine dönüşmektedir.

### Eserde Yer Alan Halk Kültürü Unsurları:

#### Deyim:

Deyimler bir dildeki anlatımı güçlü kılmak için kullanılan hazır söz öbekleridir. Türk dili deyimler bakımında zengindir [Sinan 2008, 91]. Bütün Türk edebiyatlarında belki de en çok kullanılan edebiyat terimi deyimdir. Günlük konuşma dilinde, yazı dilinde ve edebiyat ürünlerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Özbek edebiyatında da gerek sözlü edebiyat kaynakları, gerek yazılı edebiyat kaynaklarında sıklıkla kullanılmaktadır. Nazar Eşankul’un da, “İstila” isimli hikâyesinde en sık kullandığı edebiyat terimi deyimlerdir.

Bunlar örneğin “kendisi gibi **gönlü de soluyordu**. O, caddedeki takipten sonra oldukça **bitkin düşmüştü, ciğerleri yanıyormuş** gibi acıyordu” (131) örneklerinde görüldüğü gibi, hikâyenin girişinden itibaren yoğun bir şekilde deyimlerin sıralandığını görmekteyiz. Hikâyenin isimsiz kahramanın Rus istilasını nedeniyle öldürücü bir açlık yaşadığını, çöplerden yiyecek topladığını, yosun tutmuş havuzlardan su içtiğini açıklarken; anlatımı daha etkili kılmak amacıyla “**gönlü solmak, bitkin düşmek, mecali olmamak, ciğeri yanmak**” gibi deyimlerden yararlanarak; anlatımı okuyucunun zihninde yaşatacak şekilde kaleme almıştır. Biz de bu deyimleri metinde yazıldığı biçimde alarak sayfa numaralarına göre şöyle sıraladık:

“yangınlar basan **yüreğini serinletmek**, “**zevk duyardı**”(s.131).

“**şüpheye düşüp, göz atıyordu, itibar etmezdi, giyimi çul çaputa dönmüştü, dikkatini çekmek** istemezdi, şehri **avucunun içi gibi iyi bilirdi, gazap fıskırıyordu**, bu sözler **bağrını parça parça ediyordu, esir düştüğünü** anlıyordu (s.132).

“saflar hâlinde yürüyüp **gösteriş yapmaktı, birbirini etini yiyen** kuduz kalabalığı görmüştü, **başını alıp** sakin sokaklara doğru **çekip gidiyordu, gözlerine inanamıyor, şüpheye kapılıyordu, güneş batmaya yüz tutmuştu**” (s.133).

“**gözden geçiriyordu, ansızın dehşet kapladı, açlık birden bire beynine vurdu ve bütün dünyası karardı, gözüne takılan ilk banka zorlukla ulaştı, yüreği titredi, kızıl görüntüye gözü takıldı**”(s.134.)

“**eli açık biriyim, ayakları birbirine dolanıyor, gözleri keskinleşti-**

yor, **dikkat kesiliyordu**, öylece **kalakaldı**" (s.135).

**"Her şeyi göz açıp kapatıncaya kadar hâletti"** (137).

**"göz ucuyla bakıyorlardı, onun başı dombra<sup>1</sup> gibi şişmişti, yüreği küçülürmüş gibi geldi, saçları tek bir siyah kalmadan beyazlamıştı, onun gözünde bütün dünyayı itler basmıştı"** (s.138).

**"etrafa biraz göz atıp hırılıyorlar, o gördüğü manzara karşısında dehşete düştü, ruhlar feryat ediyor gibiydi, baştan ayağa alt üst edip gittiler, şehirden alıp başını gitti** (s.139).

**"evde tamamen aklını kaybeder, gözlerini kendisine diken, baş gösteriyor, ayağa dikilerek** (s.140).

**"başı da çatlayacak gibi ağrıyordu, toza bulamış, beynine çakılıp kaldı"** (s.142).

**"başboş gezdi, baskına gelen aslan gibi"** (s.143).

**"onun elinden sıyrılıp çıktı, nişanlısının intikamını kanla almak istedi, ganimetleri gözüne kestirmiş ve nişan almış bir silahla"** (s.145).

**"şehirden yaygara çıkartmaya başladılar"** (s.146).

**"itibar etmeden"** (s.147).

**"taş gibi donup kaldı, ayakları birbirine dolaşüyor"** (s.148).

**"odayı gözden geçirdi, arkadaşı renkten renge girerek tekrar içeriye doğru, yine de göze çarpan kuyruğunuz dürtükledi"** (s.149).

**"paha biçilmeyecek"** (s.150).

#### **Kalıp Sözcükler:**

Kalıp sözcükler, önceden belirli bir biçime girip öylece hafızada saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeden veya dil bilgisel olarak ayrıştırılmadan olduğu gibi hatırlanarak kullanılan, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşan dizidir [Wray 2002, 9; Gökdâyı 2008, 91].

Metinde kalıp sözlere örnek olarak; **"kanun itin kuyruğuna benzeyen bir şey"**, **"Köpek, kuyruğuna bakıp ne kadar ona doğru atılırsa, kuyruk köpekten o kadar uzaklaşır"** (s.136). Yazar Sovyet Rusya'nın kanunlarının üzeri örtülü olmasını, simgesel olarak köpeğin kuyruğuna benzetmiştir.

**"Dünya kendi sırlarıyla ilginç; yumruğunuzu gösterin ama içinde ne olduğunu hiçbir zaman bildirmeyin"** (s.137). Burada da aslında Sovyet Rusya'nın kanunlarının görünüşte bütün halklara eşitlik vadederken, içerikte Rusların çıkarlarına hizmet ettiğini vurgulamıştır.

**"Eğer başka türlü olsaydı bu sarayda yaşamaktan çok düşman elinde parça parça olmayı tercih ederdi"** (s.139).

**"Hayat kafesten dar"**(s.148). Bu sözle kahramanın açlık, sefalet ve korku ile geçen ömrünün; zamanda daralarak, küçücük bir kafese hapsol-

<sup>1</sup>İki telli, parmakla çalınan Kazak halk çalgısıdır; aynı zamanda Özbekistan, Türkmenistan, Moğolistan, Afganistan gibi ülkelerde de görülmektedir [Akdağ 2022, 1502].

muş kadar dar bir hayata dönüştüğünü anlatmaktadır.

### Hitaplar:

“*Hitaplar, seslenen tarafından muhatabının dikkatini konuşmaya çekmek, onun konuşmaya olan ilgisini sürdürmeyi sağlamak maksadıyla kullanılan, içinde seslenenin duygu ve düşüncelerini, niyetini barındıran genellikle cümle başı vurgulu sözcük türleridir*” [Alyılmaz 2009, 534; Gao 2013, 190’dan aktaran Dunkling 1990,16; Alkan 2019, 289].

“*Ah! Rüya gemisi, sen nerelere süzülüp gitmiyorsun!.. Ey ulu düş!... Ey ulu rüya!*” (s.137).

### Sövgü Sözleri:

Sövgü sözü Türkçe Sözlük’e göre, “Sövmek için söylenen söz, sövme.” olarak tanımlanmaktadır [Akalin 2005, 1801; Akalin 2014, 30]. Eserde sövgü sözü olarak bir yerde;

“*düşmanlar it sürüsü gibi takip ediyorlar*”(s.138), deyimini kullanılmıştır.

### Masal:

Anonim Halk Edebiyatı’nın en yaygın unsurlarından birisi de masaldır. Bu unsurlara ad olarak verdiğimiz kelime; *Habeşçe «mesl», Aramice «masla» ve İbranicedeki «masal»dan, Araplara «mesel, masal»* şekli ile mukayese ve karşılaştırma anlamıyla geçtikten sonra; Türkçeye mal olmuştur... Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait olayların macerası, hikâyesi olarak tanımlayabiliriz [Elçin 2004, 368].

Kahramanlarının olağanüstü özelliklere sahip olduğu sözlü halk edebiyatı unsurlarından olan masalların konusu; hayvanlar, dağ, taş, kuyu, ayna, tilki, cin, peri, akıl, iyilik gibi her şey olabilmektedir.[aynıyer]

İstila isimli eserde deyimlerle birlikte en sık kullanılan edebiyat unsuru, masal ve “mahlûklar”dır.

“*mahlûklar* her gece hiç susmadan bağırıyordu” (s.132).

Yazar Sosyalizmin yüksek perdeden bol miktarda atılan sloganlarını, “kaypak sözler” olarak adlandırmış; bu sözlerin sokakta, evlerde ve her yerde ilan tabelası, reklam panosu gibi olması nedeniyle; *mahlûkların sessiz çılgılığı* olduğunu belirtmiştir. “Her bir evde *mahlûkun* haykırışları vardı” Yani bu sloganlar için, “*bu çılgılık değil, yarattığın elindeki istila kılıcı idi*” sözü ile (s.132); sosyalizmin bol bol atılan soğanlarını, sosyalist Rusya’nın istila kılıcına benzetmiştir.

“*Mahlûk* ise bütün şehri çılgılığı, kükreyişleri ve her bir eve yerleşen mevcudiyetiyle ve sonsuz olduğu her an hatırlatan pis kokusu ile bunları yönetiyordu. Aslında bundan daha önce, işte bu mezar şilte kokusu gibi bir koku şehri zapt etmişti. *Mahlûk*, şehre zorla girdiğinde sokaklarda korku-

dan aklını kaybeden, **birbirinin etini yiyen kuduz kalabalığı** görmüştü (s.133).

Her eve yerleşen mahlûk "Sosyalizm ya da Ruslaşma" olmalıdır. Arkasından ise; düşmanların önceleri kötü niyetini gizlediğini, tarihi yok ettiğini, şehri yıkıp viran ettiğini, küçük kafesleri andıran evler yapıldığını ve her yerin istila edildiğini söyleyerek; zaten pis kokusunun *mahlûktan* önce şehri zapt ederek, şehir halkını bir birinin etini yiyen kuduz kalabalığına dönüştürdüğünü ifade etmiştir. Bu sembolik ve masal unsurlarından yararlanılan anlatımla, Türkistan'ın işgalden önceki **"bir birinin etini yemesi"** anlatılmak istenmiş ve kardeş kavgası yapan Türk halkı; kuduza benzetilmiştir. Benzer bir ifade Fıtrat'ın "Merih Yıldızına" isimli şiirinde de;

"Var mı sende bizim kebi insanlar

İki yüzlü iş bozarlar, şeytanlar

Ortak kanın kanmay içgen zülükler

Kardeş etin toymay yeğen kaplanlar..." [Fıtrat 1934, 34; Açık 2002,

6]. Dizelerinde de görülmektedir.

Doğayı tasvir ederken özgür bulutlardan, gökyüzünü şenlendiren kuşlardan bahsettikten sonra, kendi ruh hâlini ise; **"çirkin görünen ayrıca durmadan korkulu şeylerden haber veren kargaları seyredip kendi çocukluğunu..."** (s.133) sözleriyle, masallarda kargaların kötü haber vermesi özelliğinden yararlanmıştır.

"meydanı dolduran **yaratıklar**" (s.134).

"onun hayalinde her nedense bir **çukur peyda oldu**. Hayır, bu çukur birinin akıbetinde **peyda olmadı**; bu kadarcık şey sanki kendiliğinden, şu anki olanlarla bir alakası olmadan **peyda oldu**" (s.134).

"Gözüne her şey **korkunç bir dev gibi** göründü. Bu bazen domuz yavrusu gibi görünen **canavarın** gölgesine..." (s.134).

**"Yeraltındaki geçitten** geçerek her ihtimale karşı..." (s.134).

Ne zamandır aciz bir **mahluğa** dönüştüğünü hissediyordu " (134).

**"Hava ayazdı, yıldızlar şiir dizeleri gibi diziliydi ve solmuş parıltılarla gece sanki sevgili gibiydi. Hava her gün bir ağaçtan doğacak ilkbahar kokusunu üflüyordu. Karanlık onu biraz sakinleştirmişti. Bir an yere oturup biraz nefes aldı, sonra 'saraya gitsem de olurdu' diye düşündü"** (s.135). Anlatımını bütün olarak incelediğimizde, "gecenin sevgili gibi olması, havanın ilkbahar kokusu üflemesi gibi ifadeler; anlam bakımından masallara ait unsurlar olmalıdır. Metinde geçen **"saray"** unsuru da, anlam bakımından masal unsurunu desteklemektedir.

"Ömrümün kayıp giden köşelerini **tılsımlı bir ayna** gibi zaman zaman gözümün önüne tıpkı gece olmuş gibi getiriveriyorsun. Beni çocukluğumun **pınarlarına** atıveriyorsun" (s.137).

“O, bu duruşuyla insandan çok ganimetini pençeleriyle tutan vahşi bir **yaratığa** benziyordu”, “o, başında beynini kemirip duran aç **yaratığı** yok edecek gibi koşup; başını biraz ilerdeki büyük duvara vurdu (s.138).

“**mahlûk** ne kadar korkunçsa o kadar kötüydü” (s.140).

“mahkûm bir **canavara** benziyordu” (s.141).

“ona göre bazen yer yarılıp kendisini içine çekiyor, bazen de her nereden geldiyse insana benzer bir **mahlûk** onu bir anda yutuyor veya onu yutmak için kovalayıp duruyordu.” (s.41).

“...**çirkin ve bahtsız kızlara** sevgimi itiraf etsem” (s.141).

“On şehrin ortasında korkutup duran **mahlûk** vücudu gibi hoş olmayana ve kokulara bürünmüş hâli kimin için gerekli ki?” (142).

“bu bodrum katı da ona her dakika düşmanlarını ve **mahlûkları** hatırlatıyordu. Bu bordum katı da **mahlûkun** nefesi doluyordu” (143).

“Tabiattaki ürpertiler; onu korkuların yuvarlandığı düzensiz, dağınık, enkaza dönüşen, kalbinden korkan, er ya da geç ölmesi kaçınılmaz bir **mahlûğa** değil; tabiatın ezeli kanunlarına riayet eden ve ona itaat eden **varlığa** dönüştürmüştü” (s.144).

“şımarıklığı gizlemiş olan **sırlı kaleye** girmek için onun sıcak, titreyen ellerini kendine çekti” (s.145).

“kurbağa görünüşlü dev **mahlûğu** da yanlarına getirmişlerdi, **mahlûk**, o derece büyük ve çirkindi, **mahlûk** şehre girer girmez, **mahlûk** geniş meydana, bu **mahluğa** ne dendiğini, **mahluğun** düşmanların lideri olduğunu, **mahluk** şehrin ortasındaki, bazen de **mahluk** kendi evinde, **mahluk** kendi varlığını, **mahluğun** aç gözleri, **mahluğun** pis ve iğrenç kokulu, **mahluk** sıfatlı fakat **mahluk** gibi, **mahluk** bütün kadınları” (s.146).

“o, şehirde **Kaf Dağı**<sup>1</sup> gibi görünüyordu” (s.146).

“**mahlûklar** sokaklarda kükreyip, seslerde de **mahlûk** bağirtisinin taklit edildiği sezince... (s.147).

“göze görünmeyen zinanlar yüzünden sakın ve **uzak bir âleme** gidesi geliyordu” (s.147).

“Yine bir şeyler **peyda** olmuş” (s.147).

### Efsaneler:

Sakaoğlu, Halk edebiyatının alt dallarından biri olan efsane için, “bir doğa olayını, bir varlığın ortaya çıkmasını, doğa olaylarının birinde olan değişikliği, akıl dışı ve olağanüstü açıklayan hikâye” [Özön 1954, 74; Sakaoğlu 2018, 39] olarak tanımlanmaktadır.

Eserde yer alan “gözleri keskinleşiyor, kulakları duyduğu her

<sup>1</sup>Masallarda ve Ferüdüddin Attar’ın Mantık Al-Tayr (Kuşların Dili) isimli eserinde yer alan Anka kuşunun yaşadığı hayali dağ. Bkz Mantık Al-Tayr



**hayalete** dikkat kesiliyordu" (s.135) sözleri ile halk edebiyatı unsurlarından efsanelerin tabiat varlıkları ve kuvvetleri/mitik efsaneler kısmına giren "hayaletler"den yararlanmıştır.

"gözünde kemikler değil, **ruhlar** feryat ediyor gibiydi" (139).

"o, binlerce yıl önceki atalarının kendisine bakarak uğuldayan seslerini iştir gibi oluyordu. Kendisi de harabe sarayda ayağa dikilerek, var olan sesi ve bütün gücüyle **ulumaya başlıyor**; bu **uluyuşta** yalnızlık dolu hayatındaki..." kanında atalar ruhu alevlenir ve **ulumaya başlar**, güya kendisi ile beraber bütün atalarını da **ulumaya** katıp inlemiş gibi olur; **onlar kendi neslinin sona ereceği için feryat ederlerdi**" (s. 140). Sözleri ile yazar Türk Şamanizmi inancı döneminde kalma, yok olmak üzere olan Türk milletinin son erkek çocuğuna dişi bir kurdun yardım etmesi ve Türk milletinin dişi bir kurttan türemesini anlatan Ergenekon Efsanesi'nden<sup>1</sup> yararlanmıştır.

"...onu her neresi ise bir yerlere götüren, bobin ve makaralara sarılıp bırakılmış ip gibi yuvarlana yuvarlana dönen; tıpkı **atalarının uluduğu ormandan** sonra ecdatlarının basıp geçtiği yollar gibi sıra sıra izler peyda olur, birden kanına orman havasının dolmasıyla yola düşesi, yıkılarak sürünerek de olsa **gönlünün bir kenarında açılan bu yoldan** o uzak menzillere doğru koşup gidesi gelir" (s.140-141). Burada yer alan "gönlünün kenarında açılan bir yoldan" ifadesi, "ataların uluduğu

<sup>1</sup>Göktürkler (T'u-chüeh), eski Hun'ların (Hsiung-nu) soylarından gelirler ve onların bir koludurlar. Kendileri ise, A-şi-na (A-shih-na) adlı bir aileden türemişlerdir. (Sonradan çoğalarak), ayrı oymaklar halinde yaşamağa başladılar. "Daha sonra Lin adını taşıyan bir memleket tarafından mağlup edildiler. (Mağlûbiyetten sonra Göktürkler), bu memleket tarafından, soyca öldürüldüler. (Tamamen öldürülen Göktürkler içinde), yalnızca on yaşında bir çocuk kalmıştı. (Lin memleketinin) askerleri, çocuğun çok küçük olduğunu görünce, (ona acımışlar ve) onu öldürmemişlerdi. Yalnızca çocuğun ayaklarını kesmişler ve bir bataklık içindeki otlar arasına bırakarak (gitmişlerdi). " (Bu sırada) çocuğun etrafında dişi bir kurt peyda oldu ve ona et vererek (çocuğu) besledi. Çocuk, bu şekilde büyüdüktan sonra da, dişi kurtla karı-koca hayatı yaşamağa başladı. Kurt da çocuktan bu yolla gebe kaldı. (Göktürkleri mağlub eden ve hepsini kılıçtan geçiren Lin memleketinin ) kralı, bu çocuğun halâ yaşadığını duydu ve onun da öldürülmesi için askerlerini gönderdi. Çocuğu öldürmek için gelen askerler, kurtla (çocuğu) yan yana gördüler. Askerler kurdu öldürmek istediler. Fakat kurt (onları görünce) hemen kaçtı ve Kao-ch'-ang ( Turfan ) memleketinin kuzeyindeki dağa gitti. Bu dağda, derin bir mağara vardı. Mağaranın içinde de büyük bir ova bulunuyordu. Ova, baştanbaşa ot ve çayırarla kaplı idi. Çevresi de birkaç yüz milden fazla değildi. Dört yanı, çok dik dağlarla çevrili idi. Kurt, kaçarak bu mağaranın içine girdi ve orada on tane çocuk doğurdu. "Zamanla bu on çocuk büyüdüler ve dışarıdan kızlar getirerek, onlarla evlendiler. Bu suretle evlendikleri kızlar gebe kaldı ve bunların her birinden de bir soy türedi. (İşte Göktürk devletinin kurucularının geldikleri) , A-şi-na ailesi de (bu On-boy'dan) biridir. "Onların oğulları ve torunları çoğaldılar ve yavaş yavaş yüz aile haline geldiler. Bir kaç nesil geçtikten sonra, hep birlikte mağaradan çıktılar. Ju-ju'lara (yani Juan-juan devletine) tabi oldular. Altay (Chinshan) eteklerinde yerleştiler. Bundan sonra da Juan-juan Devletinin demircileri oldular..." [Ögel, 2010: 20-21].

orman" ifadesi ile birlikte aynı cümlede kullanılması nedeniyle doğrudan Ergenekon Efsanesi'nde, demir dağın eritilip Türk milleti için açılan yola atıfta bulunmuştur.

"İlk zamanlara göre sonraki olaylar ne kadar ağırdı. Senin atalarının açarak geldiği, zaman çengelinde şefkatli ve kuduz seller gibi, **hayat kayasından büyük büyük halkaları sürükleyip götüren**, zaman zaman yağan tarih yağmurlarının durduramadığı hikâyede; son nokta olduğunu hatırlamanın kendisi bile dehşet verici değil mi? Ne kadar acı da olsa **atalarının yarattığı destanın** son yapraklarıdır. Senden sonra bu cümle de devam etmeyecek. **Tabiatın senin atalarına verdiği hayat mumu** işte bu cümleyle birlikte ebediyen sönecek!" (s.141). Yazar burada ise Uygurların köken efsanesi ya da Uygur menkıbesi<sup>1</sup> olarak kayıtlı olan efsanede; Bugu Han'ın kutsal bir dağda yer alan "yada taşını" torunlarına teslim ettikten sonra otuzuncu kuşak torunlarının yada taşını korumadıklarını ve taşı sirke ile parça parça edip Çin'e verdiklerini ve bunun sonucunda Uygur Halkının yok olduğunu, göç etmek zorunda kaldığını anlatan Uygur efsanesine [Köprülü 1966, 59] atıfta bulunmuştur. Yazar da, **"hayat kayasından büyük büyük halkaları sürükleyip götüren, atalarının yarattığı destanın son yapraklarıdır, senden sonra bu cümle de devam etmeyecek. Tabiatın senin atalarına verdiği hayat mumu işte bu cümleyle birlikte ebediyen sönecek"** sözleriyle bu efsanede yer alan yada taşının sirke ile parçalanması sonrası yok olmasına atıfta bulunmuş olmalıdır.

"Takipler ve sıkıştırmalar onun azabını da yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştı, onun el ve ayaklarında belli belirsiz pençesi ile toynakları çıkıyor, sesi diline hükmedemiyordu. Yazık ki onun **ulumaya** meyilli boğa-

<sup>1</sup>Uygur menkıbesi gerek Cüveyni tarafından, gerek Çin kaynaklarında hemen hemen birbirini tamamlar bir şekilde zaptedilmiştir. Edgar Blochet'nin Mazdeizm ve Türkler Unvanlı makalesine zeyl olarak, efsanenin her iki şeklini de göstermiştik (Milli Tettebbu sayı 1, 125-161)Menbaini Karakorum'dan alan Selenga ve Tugla ırmaklarının birleştiği Kumlanç'u da iki ağaç vardı; bunların arasından bir dağ çıktı ve üzerine nur indi. Her gece oradan musiki sesleri gelir ve otuz adım çevresinde aydınlık görünürdü. Bu dağdan nihayet beş çocuk doğdu; en küçükleri Bugu Tigin büyüyünce Uygurlar tarafından han seçildi. Tanrı, Bugu Han'ın hizmetine üç karga gönderdi; onlar her yerde olup biteni gelip anlatıyorlardı. Bir gece ak sakallı ve ak asalı bir ihtiyar ona rü'yada göründü ; ona fıstık şeklinde bir cida (yada) taşı verdi ve "Bunu sakladığınız kadar bütün dünyaya hakim olacaksınız" dedi. Bugu Han'a otuzuncu kuşakta Yulug Tigin halef oldu. Çinliler, ondan korktukları için oğlu Gali Tigin'i bir prensesle nişanladılar. Bu esnada huduttan giren Çin sefiri, bu hükûmetinin hayatı Karakorum civarındaki İvli-dağ'ın vücudüne bağlı olduğunu haber aldı ve izdivaç şartı olarak, onun Çinliler'e teslimini istedi. Çok büyük bir ateşle bu cida taşı'ndan dağı kızdırdıktan sonra, üzerine sirke dökerek parçaladılar ve parçaları arabalarla Çin'e naklettiler; fakat, dağ gittikten sonra memleketin kuşları, hayvanları hareketsiz kaldılar ve büyük felaketlerin geldiğini haber veren acı feryatlar çıkardılar. Yedi gün sonra hükümdar öldü; hayvanlar "Göç, göç!.. diye bağırarak, Uygurlar'ın bu uğursuz yerden kaçmalarını hatırlattılar. Bu suretle, Uygurlar yola çıkarak Beş balığ'ın bulunduğu yere geldiler; "Göç!.. sesleri durduğu için, orada oturarak Beş balığ'ı te'sis eylediler [Köprülü 1966, 59].



zından tuhaf meleme gibi bir sesin fırlayıp çıktığını anladığı anda, delirir gibi oluyordu. O, üç gece üç gece boyunca şüphesini yok etmek için durmadan **uludu**. Dikkat etti, şüpheye mahal yoktu. Onun boğazındaki kudretli ve coşkulu bir **uluma** değil; aciz ve zayıf, meleme gibi bir sestti. Onun sesinde de takip esareti seziliyordu. Bundan sonra **ulumayı** bıraktı” (s.141). Yazar burada “Türeyiş Efsanesinde<sup>1</sup> yer alan Türk milletinin kurt soylu olduğu” [Ögel 2010, 18-19] için kurt gibi ulumaya meyilli olduğu hâlde, kahramanın değişerek “kuzu”ya dönüştüğünü ve bunu anladığı zamanlarda delirecek gibi olduğunu ve sonrasında ulumayı bırakarak; eserin sonunda kahramanın kuzuya dönüşmesi gibi kuzuya dönüştüğünü anlatarak simgesel bir anlatımda bulunmuştur. Eserin sonunda kendisini takip edenlerin ağzından da duyduğumuz kuzuya dönüşmenin ilk belirtisi, s.141’de yer alan bu ifade olmalıdır.

### **Destan:**

“Destan, sözlü gelenek ortamında halk diliyle yaratılan, kahramanların olağanüstü maceralarını anlatan ve ezgi eşliğinde söylenen tahkiyeye dayalı uzun şiirlerin genel adıdır [Oğuz 2004, 5]. Oğuz’un da belirttiği gibi destanın en önemli unsurunun “ezgi eşliğinde söylenmesi” olması nedeniyle Köroğlu Destanlarının Özbekistan varyantı nedeniyle, sadece “*Tulpar*” unsuru destan unsuru olarak kullanılmıştır.

“Hani senin arzuların benim **uçan atımdı**?” (s.142). Yazar, Kırgız ve Özbek destanlarında yiğit ve alp kişilerin yardımcısı kanatlı at Tulpar<sup>2</sup>’a atıfta bulunmuştur.

<sup>1</sup>“Kao-çı Kağanının çok akıllı iki kızı varmış. (\*Bazı kaynaklar üç kızı vardı, diyorlar). Bu kızlar o kadar akıllı ve o kadar iyi imişler ki, babaları şöyle bir karara varma zorunda kalmış. Kağan demiş ki: “Ben bu kızları, nasıl insanlarla evlendirebilirim! Bunlar o kadar iyi ki, bu kızlar ancak Tanrı ile evlenebilirler!” Bunu diyen Kağan, kızlarını alarak götürmüş ve bir tepenin başına koymuş. Burada kızları, Tanrı ile evlensinler diye beklemiş. Kızlar bu tepede Tanrıyı bekleye durmuşlar. Aradan epey zaman geçmiş. Ama ne Tanrı gelmiş ve ne de onlarla evlenmiş, Kızlar böyle bekleşe dururlarken, tepenin etrafında, ihtiyar ve erkek bir kurt görünmüş. Kurt, tepenin etrafında dolaşmağa başlamış ve bir türlü de, orasını bırakıp gitmemiş. (Küçük) kız kurdun bu durumunu görünce şüphelenmiş ve kardeşine: “İşte bu kurt Tanrının ta kendisidir. Ben inip, onunla evleneceğim,” demiş. Kardeşi, gitme, diye ısrar etmiş ama, kız dinlememiş. Tepeden inerek kurtla evlenmiş ve bu suretle Kao-çı halkı, bu hükümdarın kızı ile kurttan türemiş” [Ögel 2010, 18-19].

<sup>2</sup>“Halk hikâyelerinde Hz. Hızır’dan sonra kahramanın en büyük yardımcısı attır. Rüyalarda, efsanevi öykülerde ve kadim anlatılarda, insan bedeninin ve onun içgüdüsel yapısının evrensel sembollerinden biridir. Bu efsane atların, en tanınmışları arasında Abdera Hükümdarı Diomodes’in, insan etiyile beslediği atlarını (ki, sonunda bu hükümdar, Herkules tarafından kendi atlarına yem yapılmıştır), Uçan at Pegassus’u, Kırgız Manas Destanı’ndaki gizli kanatları olan Mitolojilerde Uçan At Motifi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma Tulpar’ı, İskender’in atı Boukephalos’u, Hz. Ali’nin atını, Dede Korkut’taki Seğrek’in atını ve Nebi Harun’un uçan atını sayabiliriz” [Günleri 1993, 61; Gürçay 2019, 41-42].

### Kuran Kıssaları:

Bazı manzum dinî destanlar kaynaklarını Kuran'dan alır. Kıssalar Kuran'da yer alan kısa anlatımlardır [Hazer 2007, 205 Kumartaşlıoğlu 2014, 249].

“Belki de *kıyamet kopacaktı* ve bu *kıyametin nasıl kopacağını* tasavvur etti” (s.134).

“Eğer onun gördüğü düşler baştan itibaren yorumlansa; *dünyanın yaratılışından* ta onun yok olup gidişine kadar olan geçmiş, bugün ve geleceği aksettiren gerçek bir esere dönüşmüş olurdu. Düşlerinde o neleri görmezdi ki? O düşleri vasıtasıyla *Hız. Havva*’nın kulübesine kadar gezme-ye gittiğini ve birkaç defa gökyüzüne kabul edildiğini de görmüştü” (139).

### Türk Şamanizmi

Abdulkadir İnan, “Eski Türklerin 5. yüzyılda inandıkları din ile 17.-20. yüzyıllarda Altay ve Yakut Türk boyaları arasında din tarihçileri tarafından tespit edilen Şamanizm’in; eskisine göre epeyce gelişmiş olduğunu, Eski Türk Dini’ni dünya Şamanizm’inin alt bir dalı olarak gördüğünü ve bu Türk dinine Şamanizm [İnan 1976, 16] adı verildiğini aktarmaktadır.

“Bu feryat onun günlük korkusunu azaltıp vücuduna huzuru bağışlar, gözünün önündeki belirsizlik ve takip perdeleri açıla açıla; *cennet elindeki kıl köprü* gibi...”(s.140) sözlerinde geçen “kıl köprü”, Eliade’ye göre “Şamanlar da ölümler gibi Yeraltına yolculuklarında bir köprüden geçmek durumunda kalırlar. Ölüm gibi esrime de bir “mütasyon” (köklü değişme) gerektirir ve mit bunu, maddesel olarak, tehlikeli bir geçit şeklinde dile getirir. Ölümle ilgili köprü simgeselliği evrensel ölçüde yaygındır ve şamanlık ideoloji ve mitolojisinin sınırlarından taşmaktadır<sup>1</sup> [Eliade 2018, 525 -526]. Tevrat-İncil-Kuran gibi kaynaklara ait kıssalarda yer alsa da; kaynaklar daha eski tarihlerden itibaren gelişim gösterdiğini göstermektedir. Bu nedenle eserde yer alan “*cennet elindeki kıl köprü*” deyimini, Türk Şamanizmi unsuru olarak almayı doğru bulduk.

### Yakınma Yakarış:

Şimşek, “kültürümüzde mecazi bir anlam olan “felek” kavramını; Tanrıya “yakınma/Yakarış” başlığı altında incelemiş; gökyüzü, talih, kader, baht, şans, zamane, sema, dünya, âlem, devran, her gezegene özgü gök tabakası vs. gibi anlamlara geldiğini ve edebiyatımızda önemli bir yere sahip

<sup>1</sup>“Eliade, adı geçen eserde ölümle ilgili köprü simgeselliğini şamanlık ideoloji ve mitoloji açısından evrensel ölçüde incelemiş; bu simgeselliğin bir yandan vaktiyle gökyüzünü yere bağlayan ve insanların tanrılarla kolayca iletişim kurmalarını sağlayan köprü (ya da ağaç, sarmaşık, vb.) olarak değerlendirmiştir. Bu simgeselliğin Şamanizm çağından beri çeşitli farklılıklarla yaygın bir inanış olduğu şeklinde açıklamıştır. Biz de onun yaklaşımını doğru kabul ettiğimiz için, bu unsuru Türk Şamanizmi unsuru olarak değerlendirmeyi doğru bulduk.

olduğunu belirtmiştir [Şimşek 2009, 34].

“**Beni bu dünyada yalnız bırakacaktın, niçin yarattın?** diye yalvarır” (s.140).

“Ne garip olurdu **felek**<sup>1</sup> bunu isteseydi” (s.142).

### **Sonuç:**

Çağdaş Özbek Edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Nazar EŞANKUL’un “İstila” isimli hikâyesinden hareketle; Türkistan’ın Ruslar tarafından istila edilmesini, tarihinin silinmesini, ahlaki yapısının yok edilmesini, kaynaklarının sömürülmesini, Türk halkının Sovyetleştirilerek kuzu gibi zararsız hâle dönüştürülmesini; zengin Türk halk kültürü unsurları ile okuyucuya aktarmış olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışmada Nazar Eşankul’un “İstila” hikâyesinde halk kültürü unsurları olarak; deyimler 60, kalıp sözler 5, hitaplar 3, sövgü sözleri 1, masallar 49, efsaneler 16, destan 1, Kuran kıssaları 4, Türk Şamanizmi 1 ve yalvarma-yakarışlar 2; olarak toplam 142 halk kültürü unsuru olarak tespit etmiş olduk

Eserde “**mahlûk**” en çok tekrar edilen halk kültürü unsudur ve 30 yerde kullanılmıştır, biz unsurları belirlerken her birini ayrı ayrı saydık ve böylelikle masal unsurlarımızın 30’unu bu şekilde belirledik. Diğer unsurlarda da aynı yolu izledik. Yazarın eseri yazarken amacının esere adını veren Rusya’nın Türkistan’ı “İstila” etmesini, tarihe ışık tutarak ve yaşanan zorlukları halk kültürü unsurları ile anlattığını tespit etmiş olduk. Yazarın halk kültürü unsurlarından bolca yararlanarak, anlatımı sembollelerin arkasına gizlediğini tespit etmiş olduk. Bunu yaparken Türk tarihinin en eski kültür unsurlarına atıflar yaparak, eserdeki anlamlara ustaca derinlik katmış olduğunu tespit etmiş olduk.

Yazar halk kültürü unsurlarından en fazla deyimleri(60) ve sonra masalları(49) kullanarak halk kültüründen yeteri kadar yararlanmıştır ve bu kullanımlar anlatımı bozmamış, aksine anlatımı daha da zenginleştirmiştir.

Sonuç olarak Nazar EŞANKUL “İstila” isimli hikâyesinde; başta Özbek halkı olmak üzere bütün Türkistan’ın Ruslar tarafından reklam panosu gibi süslü sözlerle aldattığını, onları kandırarak tuzağa düşürdüğünü, tarihini ve millî benliğini yok ettiğini; sembolik bir anlatımla ve zengin halk kültürü unsurları ile tarihe ışık tutacak bir biçimde işlemiştir.

### **Kaynaklar**

Açık, Fatma. 2002. “Özbek Türk Şairi, Yazarı, Dil Bilimcisi ve Düşünürü Fitrat”. *KÖK Journal of Social and Strategical Researches*, IV: 1.

<sup>2</sup>Ögel’e göre “öd” sözü eski Türkçede “zaman” anlamına gelirdi. Bu sözden türeyen “ödhlek” sözü ise, “Felek” anlamında kullanılmaktaydı [Ögel 2010, 480; Şimşek 2009, 35].

- Akalın, Ş. Halûk ve diğ. 2005. *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- Akar, Ali. 2014. Türk Sözlükbiliminde Tanımsız Bir Alan: Sövgü Sözleri, *Dil Araştırmaları*, 14 (14), 27-33.
- Akdağ, Ali Kazım. 2022. "Anadolu'da ve Yakın Coğrafyalarda İki Telli Sazlar". *İdil*, 98 (Ekim): 1491-1504. doi: 10.7816/idil-11-98-08.
- Alkan Ataman, Hanife. 2019. "Kutadgu Bilig'de Hitaplar ve Göreceli Seslenişler". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 45: 287-306. DOI: 10.21563/sutad.636245.
- Eliade, Mircea. 2018. *Şamanizm* (Çeviren: İsmet Birkan). Ankara, İmge Yayın Evi.
- Elçin, Şükrü. 2004. *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Akçağ A.Ş.
- Dunkling, Leslie. 1990. *A Dictionary of Epithets and Terms of Address*, Beijing: Routledge & World Publishing Corp.
- Fitrat, Abdulrauf. 1934. "Merih Yıldızı"na". *Yaş Türkistan*, nr: 7-8, Paris.
- Gao, Chunming. 2013. "A Contrastive Study of Chinese and English Address Forms". *Theory and Practice in Language Studies* 3 (1): 190-194. Finland
- Günleri, Yaşar Kemal. 1993. *Hint Sanatı ve Uygarlığında Mitler ve Simgeler*, Ankara, Edebiyatçılar Derneği.
- Zimmer, Heinrich. 2004. İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- Gürçay, Serdar. 2019. "Mitolojilerde Uçan At Motifi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma". *Aydın Türklük Bilgisi*, 5 (1): 37-54.
- Gökdayı, Hürriyet. 2008. "Türkçede Kalıp Sözler". *Bilig* 44: 89-110.
- Hazer, Dursun. 2007. "Kur'ân-ı Kerim Kıssalarının Edebî Değeri Hz. İbrahim Kıssalarını Vaka-Zaman-Mekân-Şahıs Unsurları Açısından Bir Değerlendirme", *İslâmî İlimler Dergisi* I. Kur'an Sempozyumu (14-15 Ekim 2006), *İslâmî İlimler Dergisi* Yayınları, Çorum, 205-218.
- İnan, Abdulkadir. 1976. *Eski Türk Dini*. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.
- Kardaş, Rıza. 1980. "Sembol", *Türk Ansiklopedisi* (I-XXXIII), XXVIII. Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
- Kerimov, L. 2011. Postmodern Edebiyatta Estetik Anlayışı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (26) , 59-70.
- Koca, Selçuk Kürşad. 2012. *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Koçakoğlu, Ahmet. 2010. *Yerli Bir Postmodern İhsan Oktay Anar*. Konya, Palet Yayınları.
- Köprülü, M.Fuad. 1966. *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kumartaşlıoğlu, Satı. 2014. *Kur'an Kıssalarının Dînî Edebiyata Tesirine Dair Örnek: Dâstân-ı Hazret-İ İbrahim*. Tübar-XXXVI-2014-Güz.
- Kurt, Berker. 2020. *Nazar Eşankul*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-de-tay/nazar-esankul>, (31.03.2023).
- Oğuz, M. Öcal. 2004. "Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları". *Millî Folklor* 16: 62.
- Ögel, Bahaeddin. 2010. *Türk Mitolojisi* I, Ankara, Türk Tarih Kurumu

Yayınları.

- Özön, Mustafa Nihat. 1954. "Efsane". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* III, İstanbul.
- Sinan, A. Turan. 2018. "Deyim Kavramı Üzerine Notlar-I, Fırat Üniversitesi". *Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2): 91-98.
- Sakaoğlu, Saim. 2018. *Efsane Araştırmaları*. Konya, Kömen Yayınları.
- TDK. 2005. *Türkçe Sözlük*. Haz. Şükrü Halûk Akalın ve başk. Onuncu baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topçu Öztürk, Ulviye, Biray, Nergis. 2019. "Nazar Eşankul'un "İstilâ" hikâyesi üzerine bir inceleme". *Türkoloji* 93: 92-113.
- Topçu Öztürk, Ulviye, Çakıcı, Bilal. 2022. *60 Yılın "Hikâye"lerinden - NAZAR EŞANKUL*. Ankara, Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRK-SOY).
- Şimşek, Esmâ. 2009. "Yakınma/Yakarışlar Dünyasında Felek ve Türk Halk Edebiyatına Yansımaları". *Millî Folklor* 21: 84
- Wray, Alison. 2001. *Formulaic Language and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press

## Investigation of Folk Culture Features in Nazar Eşankul's "Investment" Story

Hasan Bekiroğlu<sup>1</sup>

### Abstract

Nazar Eşankul, born on June 15, 1962, is one of the most important authors of contemporary Uzbek literature. Throughout his life, he witnessed the last stages of the period when Russia invaded all of Turkestan and Uzbekistan, implementing policies of repression, assimilation, censorship, erasing national and historical values, exploiting societal resources, and corrupting the society from moral and religious perspectives.

In our analysis of the story titled "Invasion," we will primarily focus on demonstrating how Nazar Eşankul extensively uses elements of folk culture in his work. We will categorize the identified elements of folk culture such as idioms, folktales, and legends, under appropriate headings and page numbers. We will also reveal how the author, utilizing these elements of folk culture, narrates how the Soviet Union deceived the Turks with plenty of slogans, attempted to transform the noble Turkic society into

---

<sup>1</sup>Hasan Bekiroğlu – turkolog, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

**E-pochta:** hasan.bekiroglu@hbu.edu.tr

**ORCID ID:** 0009-0007-7872-8554

**For citation:** Hasan Bekiroğlu. 2023. "Investigation of Folk Culture Features in Nazar Eşankul's "Investment" Story". *Uzbekistan: Language and Culture* 4: 113 – 129.

sheep after fully invading Turkestan, and looted all the wealth, reducing the country to ruins. The story further illustrates how the Turkish nation turned into sheep, while the Russians transformed into the most frequently used folk element, “beast and monster.” Additionally, we will uncover the author’s intention to shed light on historical events and portray the helplessness of a nation that has lost its independence, using painful experiences and symbolic expressions in his storytelling, drawing from events of his own childhood.

**Keywords:** *Folk Culture Elements, Invasion of Turkestan, Idioms, Folktales, Nazar Eşankul, Invasion.*

### References

- Açık, Fatma. 2002. “Özbek Türk Şairi, Yazarı, Dil Bilimcisi ve Düşünürü Fıtrat”. *KÖK Journal of Social and Strategic Researches*, IV: 1.
- Akalın, Ş. Halûk ve diğ. 2005. *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- Akar, Ali. 2014. Türk Sözlükbiliminde Tanımsız Bir Alan: Sövgü Sözleri, Dil Araştırmaları, 14 (14), 27-33.
- Akdağ, Ali Kazım. 2022. “Anadolu’da ve Yakın Coğrafyalarda İki Telli Sazlar”. *İdil*, 98 (Ekim): 1491-1504. doi: 10.7816/idil-11-98-08.
- Alkan Ataman, Hanife. 2019. “Kutadgu Bilig’de Hitaplar ve Göreceli Seslenişler”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 45: 287-306. DOI: 10.21563/sutad.636245.
- Eliade, Mircea. 2018. *Şamanizm* (Çeviren: İsmet Birkan). Ankara, İmge Yayın Evi.
- Elçin, Şükrü. 2004. *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Akçağ A.Ş.
- Dunkling, Leslie. 1990. *A Dictionary of Epithets and Terms of Address*, Beijing: Routedledge & World Publishing Corp.
- Fıtrat, Abdulrauf . 1934. “Merih Yıldızı”na”. *Yaş Türkistan*, nr: 7-8, Paris.
- Gao, Chunming. 2013. “A Contrastive Study of Chinese and English Address Forms”. *Theory and Practice in Language Studies* 3 (1): 190-194. Finland
- Günleri, Yaşar Kemal. 1993. *Hint Sanatı ve Uygarlığında Mitler ve Simgeler*, Ankara, Edebiyatçılar Derneği. Zimmer, Heinrich. 2004. İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- Gürçay, Serdar. 2019. “Mitolojilerde Uçan At Motifi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma”. *Aydın Türklük Bilgisi*, 5 (1): 37-54.
- Gökdayı, Hürriyet. 2008. “Türkçede Kalıp Sözler”. *Bilgi* 44: 89-110.
- Hazer, Dursun. 2007. “Kur’ân-ı Kerim Kıssalarının Edebî Değeri Hz. İbrahim Kıssalarını Vaka-Zaman-Mekân-Şahıs Unsurları Açısından Bir Değerlendirme”, *İslâmî İlimler Dergisi I. Kur’an Sempozyumu* (14-15 Ekim 2006), *İslâmî İlimler Dergisi Yayınları*, Çorum, 205-218.
- İnan, Abdulkadir. 1976. *Eski Türk Dini*. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.



- Kardaş, Rıza. 1980. "Sembol", *Türk Ansiklopedisi* (I-XXXIII), XXVIII. Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
- Kerimov, L. 2011. Postmodern Edebiyatta Estetik Anlayışı. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 0 (26) , 59-70.
- Koca, Selçuk Kürşad. 2012. *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Koçakoğlu, Ahmet. 2010. *Yerli Bir Postmodern İhsan Oktay Anar*. Konya, Palet Yayınları.
- Köprülü, M.Fuad. 1966. *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kumartaşhoğlu, Satı. 2014. *Kur'an Kıssalarının Dînî Edebiyata Tesirine Dair Örnek: Dâstân-ı Hazret-İ İbrahim*. Tübar-XXXVI-2014-Güz.
- Kurt, Berker. 2020. *Nazar Eşankul*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazar-esankul>, (31.03.2023).
- Oğuz, M. Öcal. 2004. "Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları". *Millî Folklor* 16: 62.
- Ögel, Bahaeddin. 2010. *Türk Mitolojisi I*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özön, Mustafa Nihat. 1954. "Efsane". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* III, İstanbul.
- Sinan, A. Turan. 2018. "Deyim Kavramı Üzerine Notlar-I, Fırat Üniversitesi". *Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2): 91-98.
- Sakaoğlu, Saim. 2018. *Efsane Araştırmaları*. Konya, Kömen Yayınları.
- TDK. 2005. *Türkçe Sözlük*. Haz. Şükrü Halûk Akalın ve başk. Onuncu baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topçu Öztürk, Ulviye, Biray, Nergis. 2019. "Nazar Eşankul'un "İstilâ" hikâyesi üzerine bir inceleme". *Türkoloji* 93: 92-113.
- Topçu Öztürk, Ulviye, Çakıcı, Bilal. 2022. *60 Yılın "Hikâye"lerinden - NAZAR EŞANKUL*. Ankara, Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRK-SOY).
- Şimşek, Esmâ. 2009. "Yakınma/Yakarışlar Dünyasında Felek ve Türk Halk Edebiyatına Yansımaları". *Millî Folklor* 21: 84
- Wray, Alison. 2001. *Formulaic Language and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press

## MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

### I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

### II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

### III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki"



shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

#### **IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi**

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasida qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

#### **V. Havola va izohlar berish**

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

#### **VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi**

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

#### **VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi**

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

#### **VIII.1. Kitoblar uchun**

##### **Bibliografiyada:**

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

##### **Matnda kitobga havola:**

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

**Matnda kitobga havola:**

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

**Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

**Matnda kitobga havola:**

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

**Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi.** Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

**Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

**Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

**Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:**

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

**Elektron kitobni bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

**Matnda elektron kitobga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Маматов 2018, 11]

**Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

**Matnda elektron kitobga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

**VIII.2. Jurnal maqolasi uchun**

**Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

**Matnda jurnal maqolasiga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

**Elektron jurnal uchun:**

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

**Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

**Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

### VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

#### **Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

#### **Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

#### **Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

#### **Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

#### **Adabiyotlar**

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

#### **Adabiyotlar**

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle> havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

## GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

### 1. General

#### - Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

### 2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16<sup>th</sup> Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

### **3. Style and Usage**

#### **1) Translation**

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([ ]).

#### **2) Names and Terms**

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

### **4. Quotation**

#### **1) Block Quotations:**

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

### **5. Others**

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([ ]).

## 6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

### BOOK

#### Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

#### In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

#### Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

#### In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

#### Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

#### In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

#### Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

#### In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

### BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a



chapter or other number.

**Reference List (hanging indent):**

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

**In Text Cite:**

[Austen 2007, 101]

**Reference List (hanging indent):**

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

**In Text Cite:**

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

**JOURNAL ARTICLE**

**Article in a print journal**

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

**Reference List (hanging indent):**

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

**In text cite:**

[Weinstein 2009, 440]

**Article in an online journal**

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

**Reference List (hanging indent):**

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

**In text cite:**

[Kossinets and Watts 2009, 411]

**Article in a newspaper or popular magazine**

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

**Reference List (hanging indent):**

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

**In text cite:**

[Mendelsohn 2010, 68]

**Reference List (hanging indent):**

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

**In text cite:**

[Stolberg and Pear 2010, 12]

**WEBSITE**

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

**Bibliography (hanging indent):**

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

**In text cite:**

[Google 2009]

**Reference List (hanging indent):**

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

**In text cite:**

[McDonald's 2008]

## IZOHLAR

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot  
va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan  
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)  
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga  
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

**Manzil:** Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos  
Hojib ko'chasi 103-uy.  
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.  
Website: [www.uzlc.navoiy-uni.uz](http://www.uzlc.navoiy-uni.uz)  
E-mail: [uzlangcult@gmail.com](mailto:uzlangcult@gmail.com)

Bosishga 30.12.2023-yilda ruxsat etildi.  
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturası.  
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida  
tayyorlandi va sahifalandi.  
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.  
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.  
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,  
58-a harbiy shaharcha.